

АНОТАЦІЯ

Корнійченко А.О. Адміністративно-правовий механізм запобігання булінгу в Україні. – *Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.*

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право». – Центральноукраїнський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка, Кропивницький, 2021.

У дисертації на підставі комплексного аналізу сучасних наукових вітчизняних і зарубіжних розробок, чинної національної, міжнародної й іноземної нормативно-правової бази, здійснено теоретичне узагальнення та нове розв'язання проблем реалізації адміністративно-правового механізму запобігання булінгу, за результатами якого сформовано науково обґрунтовані й аргументовані висновки, пропозиції та рекомендації щодо вдосконалення чинного законодавства в цій сфері.

Визначено, що булінг – це соціально-негативне явище, яке проявляється у вчиненні систематичних, навмисних, образливих діянь, що зовнішньо виражаються у дії або бездіяльності, одним учасником освітнього процесу (групою таких осіб) – булером (кривдником), стосовно іншого (групи таких осіб) – потерпілої сторони (жертви), носять негативний характер та здійснюються з метою фізичного, психологічного, морального й економічного тиску та характеризуються нерівністю сторін. Виокремлено ознаки булінгу з їх розподілом на загальні (обов'язкові) та додаткові.

Запропоновано авторську класифікацію видів булінгу за такими критеріями: залежно від форми: фізичний, психологічний (емоційний), сексуальний, економічний; залежно від наявності певних сукупних (змішаних) чинників: харасмент, кібербулінг та газлайтінг; залежно від суб'єктів його вчинення, залежно від кількості жертв: персоніфікований (конкретноцільовий), колективний (груповий, соціальний); залежно від засобу спілкування під час булінгу: вербальний, невербальний; залежно від тактильного контакту: дотиковий, візуальний, жестовий; залежно від спрямованості: булінг, спрямований на заподіяння фізичної шкоди, булінг, спрямований на заподіяння психологічної

шкоди; залежно від наслідків: з формальними наслідками, з матеріальними наслідками.

З'ясовано, що адміністративно-правовий механізм запобігання булінгу в Україні – це комплексна система, яка складається з сукупності правових інструментів (способів, форм і засобів) та процедур, регламентованих нормами адміністративного права, за допомогою яких суб'єктами публічного адміністрування здійснюється адміністративно-правове регулювання відносин, пов'язаних із вчиненням дій, що спрямовані на профілактику, запобігання і протидію булінгу в Україні та притягненням винних за вчинення відповідного адміністративного проступку осіб, з метою забезпечення прав, свобод і законних інтересів фізичних осіб (учасників освітнього процесу), а також забезпечення правопорядку та безпечного освітнього середовища. Визначено його ознаки та охарактеризовано його особливості.

Виокремлено принципи адміністративно-правового механізму запобігання булінгу та запропоновано поділяти їх на органічні (принципи рівності, недискримінації, толерантної поведінки, забезпечення найкращих інтересів дитини, нульової терпимості до проявів булінгу) й організаційно-функціональні (принцип пріоритету забезпечення, дотримання та захисту прав і свобод людини і громадянина (учасників освітнього процесу), принцип верховенства права, законності, компетентності, співробітництва та взаємодії, превенції, відповідальності, належного управління, гуманізму та справедливості).

Визначено, що завданнями адміністративно-правового механізму запобігання булінгу в Україні виступають: створення безпечного освітнього середовища; забезпечення охорони та захисту прав і свобод учасників освітнього процесу; здійснення заходів превентивного та запобіжного характеру щодо проявів вчинення булінгу в закладах середньої, професійної (професійно-технічної) та вищої освіти; створення правових умов шляхом запровадження дієвих механізмів реагування на випадки булінгу; створення належних психолого-педагогічних умов для нормального становлення особистості та її соціалізації, а також адаптації й інтеріоризації; формування в учасників освітнього процесу

усвідомлення небезпечності булінгу, його караності у вигляді притягнення до адміністративної відповідальності.

Запропоновано класифікацію суб'єктів запобігання булінгу за сімома критеріями: за характером компетенції (суб'єкти загальної компетенції, суб'єкти спеціальної компетенції, які поділяються на галузеві, міжгалузеві та функціональні); залежно від місця у системі адміністративно-правового механізму запобігання булінгу (обов'язкові, субсидіарні); залежно від територіальної юрисдикції (загальнодержавні, регіональні, місцеві); за видом (органи публічної влади, громадські об'єднання, заклади освіти, фізичні особи); за спрямованістю (превентивні, протидіючі, змішані); за формами діяльності (правотворчі, правозастосовні, правороз'яснювальні, контрольні-наглядові); за результатами діяльності (сприяючі, забезпечувальні, втручальні).

Визначено, що нормативно-правовий механізм адміністративно-правового регулювання запобігання булінгу – це сукупність заходів та процедур адміністративно-правового регулювання, які реалізуються уповноваженими суб'єктами, регламентовані нормами права, що знаходять своє зовнішнє вираження у нормативно-правових актах та спрямовані на профілактику, запобігання та протидію булінгу. Зазначено, що основними елементами нормативно-правового механізму адміністративно-правового регулювання запобігання булінгу визначено норми права, принципи та акти застосування норм права.

Сформовано авторське бачення категорії «організаційно-інституційний механізм адміністративно-правового регулювання запобігання булінгу» під яким варто розуміти сукупність публічних інститутів, громадських організацій, закладів та установ, що становлять систему суб'єктів запобігання булінгу, яка є взаємозалежною і взаємопов'язаною, та провадять свою діяльність у межах компетенції, у формах та у способи, визначених чинним законодавством, з метою ефективного, належного, дієвого та вчасного захисту прав учасників освітнього процесу шляхом реалізації заходів щодо запобігання та протидії булінгу в освітньому середовищі. Основними його елементами виступають система

суб'єктів запобігання булінгу, їх компетенція, порядок діяльності, форми та способи (методи) її реалізації.

Зазначено на необхідності удосконалення адміністративних процедур протидії булінгу в закладі освіти шляхом: розробки уніфікованого, системного й структурованого порядку реагування на випадки булінгу, який має регламентуватись нормами запропонованого Типового положення закладу освіти про запобігання та протидію булінгу (цькуванню), затвердженого Наказом Міністерства освіти і науки України, відповідно до Закону України «Про запобігання та протидію булінгу (цькуванню)»; вилучення із адміністративно-правового механізму протидії булінгу наявних на сьогодні комісій; запровадження при всіх закладах освіти постійних консультативних комітетів з питань безпечного освітнього середовища, які обов'язково мають включати, окрім педагогічних, науково-педагогічних та інших працівників закладу освіти, також і здобувачів освіти.

Проаналізовано зарубіжний досвід реалізації адміністративно-правового механізму запобігання булінгу таких країн як Грузія, Сполучені Штати Америки, Республіка Корея, Королівство Швеція, Королівство Норвегія. Дослідження досвіду означених країн дозволило виокремити ключові й обов'язкові діяльнісні вектори, необхідні для запобігання булінгу та створення безпечного освітнього середовища у будь-якій державі, серед яких: цільова, виважена та послідовна державна антибулінгова політика, яка повинна знаходити своє вираження у комплексній національній стратегії, плані дій, що мають підкріплюватися якісним і всеохоплюючим законодавством; вдосконалення та посилення існуючого інституційного механізму, насамперед, шляхом розширення повноважень профільних суб'єктів і утворення нових спеціалізованих антибулінгових органів; проведення різнорівневого, полісекторального, систематичного моніторингу фактичної ситуації булінгу в країні, його дослідження та вивчення, збір таких даних, їх подальші аналіз й оцінка з метою вироблення нових пропозицій, необхідних для запобігання та протидії булінгу; створення дієвих, загальнодоступних і конфіденційних механізмів повідомлення про випадки

булінгу, а також механізмів належного реагування на насильство та підтримки жертв булінгу; проведення глобальної антибулінгової політики, спрямованої на утвердження єдиного розуміння деструктивної природи булінгу та його різноманітних аспектів, формування нульової терпимості до будь-яких проявів цькування у суспільстві, школі, сім'ї; підвищення правової свідомості та культури; реалізація заходів щодо необхідності соціальної мобілізації усіх громадян для викоренення відповідної проблеми; заохочення та сприяння постійному залученню здобувачів освіти до усіх антибулінгових заходів, як на рівні закладу освіти, так й органів публічної влади; обов'язкове інтегрування до національних освітніх програм антибулінгових компонентів; розвиток профілактичної та протидіючої спроможностей закладів освіти, вдосконалення компетентностей та знань педагогічних/науково-педагогічних працівників у цьому напрямі.

Сформульовано пропозиції та рекомендації щодо розвитку нормативно-правового регулювання запобігання булінгу, який має здійснюватися на трьох рівнях (загальнодержавному, регіональному та місцевому), у межах яких передбачено низку змін і доповнень до чинного законодавства, що регулює адміністративно-правовий механізму запобігання булінгу в Україні. Зокрема, на загальнодержавному рівні необхідно: розробити та прийняти профільний Закон України «Про запобігання та протидію булінгу (цькуванню)»; розробити та прийняти Типове положення закладу освіти про запобігання та протидію булінгу; передбачити обов'язок Міністерства освіти і науки України оновлювати та переглядати План заходів, спрямованих на запобігання і протидію булінгу в закладах освіти кожні п'ять років; запровадити посаду Уповноваженого з питань запобігання та протидії булінгу (цькуванню); розробити вітчизняний комплексний інтернет-ресурс щодо протидії та запобігання булінгу; розробити спеціальний безкоштовний антибулінговий мобільний додаток. На регіональному рівні варто: посилити превентивну діяльність суб'єктів запобігання та протидії булінгу; розробити уніфікований План координації суб'єктів запобігання булінгу, положення якого мають бути інтегровані у Плани щодо запобігання та протидії

булінгу в конкретних закладах освіти. На місцевому рівні доцільно: закріпити на законодавчому рівні дієві адміністративні процедури протидії булінгу в закладі освіти, передбачити можливість медіації між булером та жертвою; вдосконалити існуючу в Україні систему самоврядування в закладах освіти, насамперед шляхом залучення здобувачів освіти до процесу запобігання та протидії булінгу.

Ключові слова: адміністративно-правовий механізм, адміністративно-правове регулювання, булінг, запобігання булінгу, протидія булінгу, нормативно-правовий механізм, організаційно-інституційний механізм.

SUMMARY

Korniychenko A.O. Administrative and legal mechanism of bullying prevention in Ukraine. – *Qualifying scientific work on the rights of the manuscript.*

The dissertation on competition of a scientific degree of the doctor of philosophy on a specialty 081 «Law». – Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State Pedagogical University, Kropyvnytskyi, 2021.

In the dissertation on the basis of the complex analysis of modern scientific domestic and foreign developments, the current national, international and foreign regulatory framework, the theoretical generalization and the new decision of problems of realization of the administrative and legal mechanism of bullying prevention is carried out, proposals and recommendations for improving the current legislation in this area.

It is determined that bullying is a socially negative phenomenon that manifests itself in the commission of systematic, intentional, abusive acts, externally expressed in action or inaction, one participant in the educational process (group of such persons) – bully (offender), in relation to another (group of such persons) – the injured party (victim), are negative in nature and are carried out for the purpose of physical, psychological, moral and economic pressure and are characterized by inequality of the parties. The signs of bullying with their division into general (mandatory) and additional are singled out.

The author's classification of types of bullying according to the following criteria is offered: depending on the form: physical, psychological (emotional), sexual, economic; depending on the presence of certain aggregate (mixed) factors: harassment, cyberbullying and gaslighting; depending on the subjects of its commission, depending on the number of victims: personalized (specific), collective (group, social); depending on the means of communication during bullying: verbal, nonverbal; depending on tactile contact: tactile, visual, gestural; depending on the direction: bullying aimed at causing physical harm, bullying aimed at causing psychological harm; depending on the consequences: with formal consequences, with material consequences.

It was found out that the administrative and legal mechanism of bullying prevention in Ukraine is a complex system consisting of a set of legal instruments (methods, forms

and means) and procedures regulated by the norms of administrative law, by means of which the subjects of public administration carry out administrative and legal regulation of relations related to actions aimed at prevention and counteraction to bullying in Ukraine and bringing to justice those responsible for committing the relevant administrative offense, in order to ensure the rights, freedoms and legitimate interests of individuals (participants in the educational process), and as well as ensuring law and order and a safe educational environment. Its features are defined and its features are characterized.

The principles of administrative and legal mechanism of bullying prevention are singled out and it is offered to divide them into organic (principles of equality, non-discrimination, tolerant behavior, ensuring the best interests of the child, zero tolerance to bullying) and organizational and functional (priority principle of ensuring, observing and protecting human rights and the citizen (participants in the educational process), the principle of the rule of law, legality, competence, cooperation and interaction, prevention, responsibility, good governance, humanism and justice).

It is determined that the tasks of the administrative and legal mechanism of bullying prevention in Ukraine are: creating a safe educational environment; ensuring the protection and defense of the rights and freedoms of participants in the educational process; implementation of preventive and precautionary measures against bullying in secondary, vocational (vocational and technical) and higher education institutions; creation of legal conditions by introduction of effective mechanisms of reaction to cases of bullying; creation of appropriate psychological and pedagogical conditions for the normal formation of personality and its socialization, as well as adaptation and internalization; formation of the participants of the educational process awareness of the dangers of bullying, its punishment in the form of bringing to administrative responsibility.

The classification of subjects of bullying prevention according to seven criteria is proposed: by the nature of competence (subjects of general competence, subjects of special competence, which are divided into sectoral, intersectoral and functional); depending on the place in the system of administrative and legal mechanism of bullying

prevention (mandatory, subsidiary); depending on territorial jurisdiction (national, regional, local); by type (public authorities, public associations, educational institutions, individuals); by orientation (preventive, counteracting, mixed); by forms of activity (law-making, law-enforcement, law-explanatory, control-supervisory); according to the results of activities (facilitating, providing, intervening).

It is determined that the normative and legal mechanism of administrative and legal regulation of bullying prevention is a set of measures and procedures of administrative and legal regulation, which are implemented by authorized subjects, regulated by legal norms, which find their external expression in normative and legal acts and aimed at prevention and counteraction to bullying. It is noted that the main elements of this mechanism of administrative and legal regulation of bullying prevention are defined by law, principles and acts of application of law.

The author's vision of the category «organizational and institutional mechanism of administrative and legal regulation of bullying prevention» is formed, which should be understood as a set of public institutions, public organizations and establishments its activities within the competence, in the forms and in the ways specified by current legislation, in order to effectively, properly and timely protect the rights of participants in the educational process by implementing measures to prevent and combat bullying in the educational environment. Its main elements are the system of subjects of bullying prevention, their competence, procedure, forms and methods of its implementation.

The need to improve the administrative procedures for combating bullying in educational institutions by: developing a unified, systematic and structured response to bullying, which should be governed by the proposed Standard Regulations of the educational institution to prevent and combat bullying, approved by the Order of the Ministry of Education, in accordance with the Law of Ukraine «On prevention and counteraction to bullying»; withdrawal from the administrative and legal mechanism of counteraction to bullying of the commissions available today; introduction of permanent advisory committees on safe educational environment at all educational institutions, which must include, in addition to pedagogical, scientific and pedagogical and other employees of the educational institution, also students.

The foreign experience of realization of the administrative and legal mechanism of prevention of bullying of such countries as Georgia, the United States of America, the Republic of Korea, the Kingdom of Sweden, the Kingdom of Norway is analyzed. The study of the experience of these countries allowed to identify key and mandatory action vectors necessary to prevent bullying and create a safe educational environment in any country, including: targeted, balanced and consistent public anti-bullying policy, which should be reflected in a comprehensive national strategy, action plans to be supported by quality and comprehensive legislation; improving and strengthening the existing institutional mechanism, primarily by expanding the powers of relevant entities and the formation of new specialized anti-bullying authorities; conducting multilevel, multi-sectoral, systematic monitoring of the actual situation of bullying in the country, its research and study, collection of such data, their further analysis and evaluation in order to develop new proposals necessary to prevent and combat bullying; establishing effective, publicly available and confidential mechanisms for reporting bullying, as well as mechanisms for responding appropriately to violence and supporting victims of bullying; conducting a global anti-bullying policy aimed at establishing a common understanding of the destructive nature of bullying and its various aspects, the formation of zero tolerance for any manifestations of harassment in society, school, family; raising legal awareness and culture; implementation of measures on the need for social mobilization of all citizens to eradicate the problem; encouraging and promoting the constant involvement of students in all anti-bullying measures, both at the level of the educational institution and public authorities; mandatory integration of anti-bullying components into national educational programs; development of preventive and counteracting capabilities of educational institutions, improvement of competencies and knowledge of pedagogical, scientific and pedagogical workers in this direction.

Proposals and recommendations for the development of legal regulation of bullying prevention, which should be carried out at three levels (national, regional and local), within which a number of changes and additions to current legislation governing the administrative and legal mechanism of bullying prevention in Ukraine. In particular, at the national level it is necessary: to develop and adopt a profile Law of Ukraine «On

prevention and counteraction to bullying»; to develop and adopt the Standard Regulations of the educational institution on the prevention and counteraction to bullying; provide for the obligation of the Ministry of Education and Science of Ukraine to update and revise the Action Plan aimed at preventing and combating bullying in educational institutions every five years; to introduce the position of the Commissioner for prevention and counteraction to bullying; to develop a domestic comprehensive Internet resource for combating and preventing bullying; develop a special free anti-bullying mobile app. At the regional level, it is necessary: to strengthen the preventive activities of the subjects of preventing and combating bullying; to develop a unified Plan for the coordination of bullying prevention entities, the provisions of which should be integrated into the Plans to prevent and combat bullying in specific educational institutions. At the local level, it is expedient: to enshrine at the legislative level effective administrative procedures to combat bullying in educational institutions, to provide for the possibility of mediation between the bully and the victim; to improve the existing system of self-government in educational institutions in Ukraine, primarily by involving students in the process of preventing and combating bullying.

Key words: administrative and legal mechanism, administrative and legal regulation, bullying, prevention of bullying, counteraction of bullying, normative and legal mechanism, organizational and institutional mechanism.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ,

в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Корнійченко А.О. Поняття та елементи адміністративно-правового механізму запобігання булінгу в Україні. *Наукові записки*. Серія: Право. Випуск 7. 2019. С. 99-105.

2. Соболев Є.Ю., Корнійченко А.О. Булінг в освітньому середовищі – детермінанти та форми. *Наукові записки*. Серія: Право. Випуск 8. 2020. С. 4-9.

3. Корнійченко А.О. Нормативно-правовий механізм як складова адміністративно-правового регулювання запобігання булінгу в Україні. *Наукові записки*. Серія: Право. Випуск 9. 2020. С. 133-137.

4. Korniiichenko A. Legal clinics as the subject to bullying prevention. *European Reforms Bulletin*. № 3. 2020. С. 39-45.

5. Корнійченко А.О. Дефінітивна характеристика булінгу як юридичної категорії адміністративного права. *Вісник Академії праці, соціальних відносин і туризму*. № 3. 2020. С. 18-25.

6. Корнійченко А.О. Методологія дослідження адміністративно-правового механізму запобігання булінгу. *Актуальні проблеми правознавства*. Випуск 4 (24). 2020. С. 43-48.

7. Корнійченко А.О. Адміністративно-правовий механізм запобігання булінгу: перспективний досвід Республіки Корея. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія «Юриспруденція». Випуск 46. 2020. С. 86-89.

8. Корнійченко А.О. Особливості адміністративно-правового механізму запобігання булінгу в Грузії. *Юридичний науковий електронний журнал*. Випуск 9. 2020. С. 234-237.

9. Корнійченко А.О. До питання визначення дефініції адміністративно-правового механізму запобігання булінгу в Україні. *Вісник Університету імені Альфреда Нобеля Серія: Право*. 2020. 1(1). С. 142-148.

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

10. Корнійченко А.О. Ідентифікація булінгу в Україні: адміністративно-правовий аспект. Актуальні питання права та соціально-економічних відносин: II Міжнародна науково-практична конференція (м. Кропивницький, 23 жовтня 2019 р.). С. 27-31.

11. Корнійченко А.О. До питання визначення дефініції «адміністративно-правове регулювання запобігання булінгу в Україні». Теоретичні та практичні проблеми реалізації норм права: V Міжнародна науково-практична конференція (м. Кременчук, 7-8 грудня 2019 р.). С. 67-69.

12. Корнійченко А.О. Причини та умови булінгу як перешкоди соціокультурного розвитку освітнього середовища. Правова система України в умовах євроінтеграції: Матеріали Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (м. Дніпро, 9 квітня 2020 р.). С. 41-45.

13. Корнійченко А.О. Кібербулінг як нове явище сучасної адміністративної доктрини. Сектор безпеки України: актуальні питання науки та практики. Збірник наукових статей, тез доповідей та повідомлень за матеріалами VIII Міжнародної науково-практичної конференції. (м. Харків, 9-10 квітня 2020 р.). С. 199-202.

14. Корнійченко А.О. Шляхи юридичного пізнання правової категорії «булінг» в сучасному адміністративному праві України. Актуальні проблеми національного законодавства: збірник матеріалів всеукраїнської науково-практичної конференції. Ч. 1. (м. Кропивницький, 17 квітня 2020 р.). С. 125-128.

15. Соболев Є.Ю., Корнійченко А.О. До питання визначення системи суб'єктів запобігання булінгу в Україні. Запорізькі правові читання: матеріали щорічної міжнародної науково-практичної конференції (м. Запоріжжя, 19–20 травня 2020 р.) С. 211-213.

16. Корнійченко А.О. Ознаки булінгу як виду адміністративного правопорушення. Актуальні проблеми національного законодавства: збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю (м. Кропивницький, 10 листопада 2020 р.) С. 104-107.

17. Корнійченко А.О. Загальнотеоретичний аспект адміністративної відповідальності за вчинення булінгу в Україні. Актуальні питання

державотворення в контексті сучасних цивілізаційних викликів: збірник тез доповідей учасників Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції (м. Черкаси, 26-27 листопада 2020 р.). С. 52-54.

18. Корнійченко А.О. Особливості адміністративно-правового механізму запобігання булінгу в Україні. Теоретичні та практичні проблеми реалізації норм права: збірник матеріалів VI Міжнародної науково-практичної конференції (м. Кременчук, 05-06 грудня 2020 р.). С. 62-64.

19. Корнійченко А.О. Принципи в системі адміністративно-правового механізму запобігання булінгу в Україні. Правові засади діяльності правоохоронних органів: матеріали VII Міжнародної наук.-практ. конференції. (м. Харків, 10-11 грудня 2020 р.). С. 51-54.